

توسعه الگوی سلامت خانواده و جمعیت مطلوب بر مبنای ارزش‌های الهی در آموزش پزشکی

چکیده

زمینه: آموزه‌های الهی راهنمایی جامع جهت رسیدن انسان به کمال مطلوب است. از محورهای مهم در آیات قرآن و روایات موضوع خانواده و جمعیت است. مسئله ارتقاء سلامت خانواده، افزایش نرخ باروری، تعادل و تناسب جمعیت، از مسائل روز و سیاست‌های کلی کشور است. لذا تبیین و توسعه الگوی سلامت خانواده و فرزندآوری مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی ایرانی اسلامی، و کاربست این ارزش‌ها جهت ارتقای جمعیت مطلوب، یک ضرورت است. از طرفی ارتقای آموزش پزشکی و افزایش پاسخگویی اجتماعی بر اساس نیازهای سلامت جامعه از اولویت‌های برنامه‌ریزان آموزش پزشکی کشور است. هدف این تحقیق، تبیین دیدگاه قرآن و عترت در مورد ارتقای سلامت خانواده و جمعیت، جهت بهره‌گیری در برنامه‌های سلامت و آموزش علوم پزشکی کشور است.

روش کار: این تحقیق کاربردی میان رشته‌ای با مرور متون قرآنی-روایتی و تحلیل محتوایی مفهومی، مفاهیم سلامت خانواده و جمعیت مطلوب در آموزه‌های قرآن و عترت تبیین و راهبردهای مرتبط با این مفاهیم در متون الهی و دینی تفسیر شد. در این مقاله توصیه‌هایی جهت بهره‌مندی از این آموزه‌ها و ارزش‌های الهی در برنامه‌های آموزش پزشکی کشور ارائه شده است.

یافته‌ها: آموزه‌های الهی بر تشکیل خانواده (ازدواج و فرزندآوری) و تأثیر آن سلامت روانی، جسمی، سلامت اجتماعی و همچنین تقویت سلامت معنوی خانواده می‌پردازند. همچنین آموزه‌ها بر پرورش فرزند صالح و ارتقای کیفیت جمعیت است. راهبرد قرآن جهت رسیدن به جامعه مطلوب، ترویج سبک زندگی الهی و اجتناب از الگوهای تحمیلی و سبک زندگی غیر دینی است.

نتیجه‌گیری: بهره‌مندی از آموزه‌ها و راهبردهای الهی پیرامون سلامت خانواده، فرزندآوری و تعادل جمعیت در برنامه‌های آموزش علوم پزشکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این راهبرد، می‌تواند در جهت نهادینه‌سازی الگوی ایرانی اسلامی سلامت خانواده و برای رسیدن به جمعیت مطلوب کشور نقش به‌سزایی ایفا نماید. **واژگان کلیدی:** آموزه‌های الهی، ارزش‌های اخلاقی، سبک زندگی، سلامت خانواده، جمعیت، فرزندآوری، آموزش علوم پزشکی

دکتر سیم فروش ناصر ۱
دکتر طباطبایی شیما ۲*

۱- استاد گروه ارولژی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، رییس گروه قرآن و عترت فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران
۲- دکترای تخصصی آموزش پزشکی، پژوهشگر پسا دکترا- دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

* نشانی نویسنده مسؤل:
تهران، خیابان پاسداران، بیمارستان لبافی‌نژاد، قطب اورولوژی

تلفن: ۰۲۱۲۲۵۸۸۰۱۶

نشانی الکترونیکی:

shtatabai@yahoo.com

مقدمه

آموزه‌های الهی با ارائه اصول سبک زندگی، راهنمایی جامع جهت رسیدن انسان به کمال مطلوب است.

قال الله الحكيم في كتابه الكريم: إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ (إسراء ۹) [۱]

این قرآن به سوی آیینی استوار جامعه بشریت را هدایت می‌نماید. قرآن کریم، فطرت انسان، تمام زوایای زندگی فردی و اجتماعی انسان را در نظر دارد. [۲] این ارزش‌ها ی دینی، مبنای نگرش، باورها و رفتارهای انسان هستند. ارزش‌ها مفهومی نزدیک به اخلاق می‌باشند. قواعد اخلاقی مبتنی بر ارزش‌ها و باورهای افراد و جوامع هستند که رفتارها و سبک زندگی آنان را تعیین می‌نمایند. [۳] لذا تفاوت در جهان بینی و اعتقادات و فرهنگ به تفاوت در «اخلاق» و تفاوت در «اخلاق» به تفاوت در «سبک زندگی» می‌انجامد. [۴]

يا ايها الذين آمنوا اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر منكم. (نساء ۵۹) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولی الامر.

این آیه نشان می‌دهد محور اطاعت از خدا، پیروی از احکام کلی است که توسط پیامبر به امت می‌رسد و همچنین پیروی از احکام ولایی و حکومتی. این آیه بر وجوب پیروی از ولی امر معصوم یا نواب خاص و عام در امور دینی و دنیوی و سیاسی- اجتماعی دلالت دارد. [۵]

جمعیت فعال و پویا یک سرمایه اجتماعی است. مسئله حفظ تناسب، جوانی و تعادل جمعیت با توجه به موقعیت استراتژیک کشور و همچنین ارتقاء سلامت خانواده، فرزندآوری و پرورش ارزش‌های اخلاقی خانواده و جامعه، از مسائل روز و سیاست‌های کلی کشور است. [۷]

امروزه بسیاری از کشورها در حالت عدم تعادل جمعیتی قرار دارند؛ سطوح بسیار پایین باروری در کشورهای توسعه یافته در حد ۱ اغلب به دلیل فرایند سکولاریسم، تغییر ارزش‌ها و فردگرایی است. این کشورها با مشکلات ناشی از این عدم تعادل جمعیتی از جمله منفی شدن رشد جمعیت و سالخوردگی جمعیت دست به گریبانند. [۸]

هدف از اعمال سیاست‌های جمعیت، حفظ تعادل پویای ساختار کل جمعیت است. [۹] البته در طول دو دهه گذشته، کاهش موالید در کشور سریع‌تر و بیشتر از حد پیش‌بینی شده در برنامه اول توسعه

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در زمینه خطوط کلی سیاست تحدید موالید کشور در بخش جمعیت بود. [۹] طبق برنامه پیش‌بینی شده بود نرخ رشد طبیعی جمعیت از ۳/۲ در سال ۱۳۶۵ به ۲/۳ درصد در سال ۱۳۹۰ برسد. که البته در واقعیت نرخ رشد جمعیت به ۱/۲۹ رسید. در دو دهه گذشته نرخ باروری کل به رقم ۱/۹ و به زیر سطح جانشینی ۲/۱ رسیده است. ایران در نیم قرن اخیر تحولات چشم‌گیری را در سطوح و الگوهای باروری تجربه کرده است و در سال‌های اخیر به دلیل کاهش باروری نرخ رشد طبیعی جمعیت کاهش یافته است [۹].

طبق آخرین آمار رسمی کشور تا پایان اسفند ۱۳۹۵ جمعیت ایران نزدیک به ۸۰ میلیون نفر (حدود یک‌درصد جمعیت جهان) و نرخ رشد جمعیت از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، حدود ۱/۲۴ بوده است و سالانه حدود یک‌میلیون نفر به جمعیت کشور افزوده می‌شود. [۱۰] کاهش سریع رشد جمعیت، ساختار سنی جمعیت را دچار تحول نموده و به سمت سالمندی سوق می‌دهد. این روند کاهش باروری در صورت ادامه، مشکلات پیچیده ناشی از عدم تعادل جمعیتی را در پی خواهد آورد. [۸]

تحولات جمعیتی در طراحی برنامه‌های توسعه کشورها نقش کلیدی دارد و در بسیاری از سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای در تمام زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... مهم‌ترین متغیری که به عنوان مبنای محاسبات در نظر گرفته می‌شود، جمعیت و دگرگونی‌های آن در گذشته، حال و آینده است. [۱۱]

تحولات رشد طبیعی جمعیت ایران در طول قرن اخیر را می‌توان در چارچوب الگوی گذار جمعیتی مختلف آن از جمله آغاز روند سالمندی جمعیت کشور نشان داد. [۹] تأثیر افزایش جمعیت سالمند در مطالعات متعددی بررسی شده است و از اساسی‌ترین جنبه‌های که در بخش سلامت می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، هزینه بسیار بالای مراقبت از سالمندان، مؤسسات خدمات اجتماعی را به تعریف مجدد ارائه خدمات، برنامه‌های بازنشستگی، پوشش مراقبت‌های بهداشتی و برنامه‌های حمایت اجتماعی وادار می‌کند. [۱۲]

در صورتی که روند رشد سالمندی جمعیت به همین شکل پیش برود در حدود سال ۱۴۱۰ در کشورمان انفجار سالمندی رخ خواهد داد که بین ۲۵ تا ۳۰ درصد جمعیت کشور در سنین ۵۰ سالگی و بالاتر قرار دارند. [۱۳]

اگر چه پیر شدن جمعیت یک پدیده و چالش جهانی است ولی

و نهادینه ساختن موضوع ارتقای جمعیت و سلامت خانواده است. ارتقاء فضایل اخلاقی در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های پزشکی ضروری است، [۱۷] و آموزه‌های الهی با ارائه اصول سبک زندگی و فضایل اخلاقی دینی، راهنمایی جامع جهت رسیدن انسان به کمال مطلوب است. تمسک به آموزه‌های الهی و بهره‌مندی از الگوهای عملی دینی، زیر بنای ساخت ستون‌های سبک زندگی سالم است. اهمیت و نقش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در تحقق هر چه بهتر اهداف جمعیتی و توسعه جامعه سالم، بدیهی است و ارتقای آموزش پزشکی و افزایش پاسخگویی اجتماعی بر اساس نیازهای سلامت جامعه از اولویت‌های برنامه‌ریزان آموزش پزشکی کشور است، [۱۸]

لذا لازم است صاحبان اندیشه و برنامه‌ریزان کلان کشور به خصوص در بخش آموزش علوم پزشکی، با استفاده از این آموزه‌های حیاتی و سبک زندگی مبتنی بر فضایل اخلاقی دینی، راه سعادت انسان‌های مومن را هموار نمایند. [۱۷]

اگر چه تاکنون مطالعات گوناگونی در مورد جمعیت و همچنین سبک زندگی در کشور صورت پذیرفته است، انجام تحقیقی که هر دو بخش آموزه‌های و راهکارهای قرآن و عترت و راهکارهای کاربردی خبرگان برای کاربست این ارزش‌ها در آموزش پزشکی را در برداشته باشد، ضروری است.

سرعت بخشیدن به روند «ارتقای سلامت خانواده و جمعیت» و «الگوسازی سبک زندگی ایرانی اسلامی» در راستای تشکیل خانواده، تشویق به ازدواج در سنین مناسب، فرزندآوری در زمان مناسب و به تعداد معقول، معیارهای تربیت فرزندان صالح و تحکیم بنیان و پایداری خانواده بر اساس آموزه‌های قرآن و عترت، و الگوسازی خانواده مطلوب ایرانی اسلامی ضروری است.

هدف این تحقیق، تبیین ارزش‌ها و تأثیر آموزه‌های قرآن و عترت بر سلامت خانواده و اهمیت این آموزه‌ها در مورد مسئله ازدواج، سلامت خانواده، فرزندآوری و جمعیت مطلوب در سبک زندگی اسلامی است. در نهایت پیشنهادات جهت نهادینه‌سازی ارزش‌ها و آموزه‌ها قرآن و عترت در برنامه‌های آموزش پزشکی جهت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت کشور؛ ارائه می‌گردد.

روش کار

روش تحقیق:

این تحقیق میان رشته‌ای با مرور متون قرآنی - روایتی و تحلیل محتوایی مفهومی انجام شد. مفاهیم «سلامت خانواده» و «جمعیت

تفاوت عمده روند پیری جمعیت در کشورهای در حال توسعه با توسعه یافته در این است که سالمندی جمعیت در کشورهای توسعه یافته طی ۱۰۰ سال رخ داده است، ولی در کشورهای در حال توسعه در بازه زمانی ۲۵ ساله خود را نشان داده است. این وضعیت در کشور ما نیز با سرعت بالایی اتفاق افتاده است. [۱۴]

ما به خوبی می‌دانیم که قرآن کریم مسلمانان را به پرهیز از افراط و تفریط امر فرموده است برای مثال در آیه ۱۴۳ سوره بقره که می‌فرماید: «بدین گونه شما را امتی میانه قرار دادیم.» و در سوره الشعراء از پیروی افراط گریان منع شده است. [۱] لذا در زمینه مسئله جمعیت نیز طبق آموزه‌های قرآن. نباید دچار افراط و تفریط شویم.

آنچه بدیهی است اینکه محور توسعه هر کشوری جمعیت مولد، جوان و پویا است. پس جمعیت جوان و میانسال کنونی یک فرصت است. ما در حال حاضر فرصت طلایی در اختیار داریم و پنجره جمعیتی رو به ما گشوده است (۲۵ درصد جمعیت جوان هستند) در این چند سالی که از آغاز پنجره جمعیتی کشور سپری شده شاید بخشی از فرصت از کف رفته است، لیکن اگر از فرصت باقیمانده به درستی استفاده شود، دغدغه کشور از سالمندی جمعیت ایران کاهش می‌یابد.

کاهش نرخ باروری به دلیل تغییر در سبک زندگی است که سبب افزایش سن ازدواج، تأخیر در فرزندآوری و تمایل به تک فرزندی و ... شده است. همانگونه که این تغییر نگرش و سبک زندگی در بازه زمانی طولانی اتفاق افتاده است، اصلاح آن نیز زمان بر است. لازم است دانشمندان و پژوهشگران ابعاد متنوع موضوع جمعیت را به درستی تبیین نمایند، تا ایده‌آل‌ها و ارزش‌های کاذبی که در این رابطه در اذهان نقش بسته، تغییر یابد. در ارتقای جمعیت توجه به هر دو بعد کمیت و کیفیت جمعیت لازم است. زمینه فرهنگی و باورهای مذهبی ملت ایران، همواره بر استحکام بنیان خانواده، ارزش فرزندان و تربیت و پرورش فرزندان صالح تأکید دارد. تبیین سبک تشکیل خانواده و فرزندآوری با توجه به ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی ایرانی - اسلامی، و کاربست این ارزش‌ها جهت ارتقای سلامت خانواده و جمعیت مطلوب، یک ضرورت است.

متن حدیث: قال رسول الله (ص): لاخیر فی الحیاه الا مع الصّحه. پیامبر اکرم (ص): هیچ خیری در زندگی نیست مگر اینکه همراه با سلامت باشد. [۱۵]

پایه و اساس اجرای سیاست‌های جمعیتی جدید [۱۶] در همه حوزه‌ها به خصوص بخش سلامت و آموزش پزشکی، فرهنگ‌سازی

۱-۱- تشکیل خانواده: سلامت زیستی زوجین

ازدواج و تشکیل خانواده از منظر دین بسیار مبارک، مقدس و واجب شمرده شده و تأکید فراوانی در این زمینه وجود دارد و این آرامش در قالب تشکیل خانواده و ارضای غریزه جنسی در چارچوب ازدواج حاصل می‌گردد. ازدواج می‌تواند به بقای نسل کمک کند که این جنبه زیستی تشکیل خانواده است.

در آموزه‌های دینی، رابطه پرهیزگاران و پاک بین زوجین نه تنها آنها را در این دنیا از بسیاری از خطرات و بیماری‌های جسمی حفظ می‌نماید بلکه مژده سعادت اخروی را نیز برایشان دارد.

من تزوج فقد احرز نصف دینه، فلیتق الله فی النصف الباقی «هر کس همسر اختیار کند، نیمی از دین خویش را حفظ کرده است، پس باید نیم دیگر را با تقوی پیشگی حفظ کند». [۲۰]

تشکیل خانواده و به خصوص ازدواج در جوانی سد محکمی در برابر وسوسه‌های شیطان معرفی شده است.

رسول خدا صل الله علیه و آله در این باره فرمودند: مَا مِنْ شَابٍّ تَزَوَّجَ فِي حِدَائِهِ سِنَّهُ إِلَّا عَجَّ الشَّيْطَانُ يَا وَيْلَهُ يَا وَيْلَهُ عَصَمَ مِنِّي ثَلَاثِي دِينَهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ الْعَبْدُ فِي الثُّلُثِ الْآخِرِ. [۲۱] هر کس که در اوایل جوانی ازدواج کند، شیطان فریاد می‌زند: فریاد از! او فریاد از! او دوسوم دینش را از دستبرد من نگاه داشت، پس باید عبد خدا در نگهداری یک‌سوم دیگرش جانب تقوا را رعایت کند.

یکی از بحث‌های دیگری که سبب ابراز نظریه‌های گوناگون شده عاملی است که سبب گرایش زن و مرد به یکدیگر می‌شود؟ قرآن تأکید می‌نماید: انسان، اشرف موجودات جهان است. بنابراین، تنها هدفی را که برای حیوانات اصیل است (تمایلات جنسی و تولید نسل)، نمی‌توانیم درباره او صادق بدانیم. و قرآن، عامل اصلی علاقه‌ی زن و مرد به یکدیگر را آرامش و سکونی معرفی می‌کند که در پرتو ازدواج به آن دست می‌یابند. [۲]

۱-۲- تشکیل خانواده: سلامت روانی زوجین

تشکیل خانواده و ازدواج موجب آرامش، امنیت و پختگی ذهنی شود که ارتقای سلامت روانی زوجین می‌انجامد. در قرآن به آیاتی هستند که صرفاً بر حکمت تشکیل خانواده و سکون قلبی زوجین و سلامت روانی خانواده تکیه کرده و از تولید نسل سخنی به میان نیاورده است، مانند این آیه که می‌گوید:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.» (آیه ۲۱ سوره روم) و از جمله آیات و نشانه‌های خدا این است که او برای

مطلوب «تبیین و راهبردهای مرتبط با این مفاهیم در متون الهی و دینی تفسیر شد. همچنین به متون تفسیری و حدیثی چون تفسیر المیزان، تفسیر نمونه، تفسیر نور و نهج‌البلاغه و ... مراجعه و مفاهیم مورد نظر استخراج و گردآوری گردید.

در ابتدا، با مراجعه به قرآن و منابع روایی، عوامل تقویت‌کننده تشکیل خانواده و فرزندآوری از قرآن و احادیث، دسته‌بندی گردیده است. در مرحله بعدی به مرور کتب مراجع اسلامی به بررسی تفاسیر آموزه‌های قرآن و عترت در مورد فرزندآوری و جمعیت پرداخته شد. سپس با تحلیل محتوایی مفهومی به تبیین راهبردهای قرآن و عترت در این زمینه پرداخته شد. در تحلیل مفهومی پس از توصیف مفاهیم و کارکردهای آنها و تمایز مفاهیم از سایر مضامین مشترک، رابطه آنها با سایر مضامین مورد تأمل قرار می‌گیرد. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌ها و تبیین آموزه‌های قرآن و عترت در مورد خانواده و جمعیت مطلوب، منجر به ارائه توصیه‌هایی جهت بهره‌مندی از این آموزه‌ها و ارزش‌های الهی در برنامه‌های آموزش پزشکی کشور شده است.

یافته‌ها

از مجموع آیات قرآنی و روایات، مشخص است که دین مبین اسلام تأکید فراوان بر بنیان خانواده دارد و خواستار جمعیت مطلوب هم از نظر کیفی و هم از نظر کمی است. علاوه بر این سیره زندگی انبیاء و اوصیاء، و ائمه اطهار (ع)، گواه روشنی بر ارزش تحکیم بنیان خانواده و پرورش نسل مومن است.

الف) مفاهیم و ارزش‌ها

تشکیل خانواده (ازدواج و فرزندآوری)

در آموزه‌های وحیانی، التزام به باورها و رفتارهای دینی، سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی را به دنبال دارد، [۱۹] ازدواج و فرزنددار شدن در آموزه‌های قرآن و روایات یک ارزش است. از طرفی تشکیل خانواده و فرزندآوری بر هر چهار بعد سلامت زیستی، اجتماعی، روانی و معنوی تأثیر دارد. در بخش مفاهیم و ارزش‌ها؛ آموزه‌های قرآن و عترت در ارتباط با ابعاد مختلف سلامت انسان؛ خانواده و جامعه ارائه می‌گردد. ارتباط بین این چهار بعد سبب می‌شود ما برای ارائه خدمات بهداشتی و سلامت و آموزش علوم پزشکی هر چهار بعد را در نظر بگیریم. [۱۹]

متن آیه: «الذین یقولون ربنا هب لنا من أزواجنا قرّة أعین و اجعلنا للمتقین إماماً» (سوره فرقان آیه ۷۴) ترجمه آیه: و کسانی که می‌گویند خدای ما، ما را از همسران مان نور چشمان ببخش و ما را رهبر پرهیزکاران گردان. این آیه بر اهمیت خانواده و پیش آهنگی آن در تشکیل جامعه نمونه انسانی اشاره دارد، چنان که پیوندهای سالم و درخشان خانوادگی را ایده‌آل پرهیزکاران معرفی می‌کند. [۵] در درون واحد اجتماعی خانواده پدر و مادر از آغاز تولد کودکان به عنوان الگو برای آنان مطرح هستند، نقش و معنای اهمیت خانواده در به سازی وضعیت بشر نیز در همین واقعیت نهفته است.

۱-۴: تشکیل خانواده: سلامت معنوی خانواده

ازدواج امری معنوی و پیوندی مقدس است، پیوندی که در آن دو نفر عهد می‌کنند که تا پایان عمر همدم و مونس دیگر باشند و در حفظ، نگهداری و تقویت پیوندشان بکوشند. ما معنویت را در اسلام، معرفت ایمان به غیب و تبیین توحیدی از نظام هستی تصور می‌کنیم. [۲۳] سلامت معنوی وضعیتی هدفمند و معنادار از حیات انسانی است که حاصل ایمان و اعتقاد و ارتباط فرد به قدرت و کمال لایتناهی الهی و زندگی ابدی پس از مرگ است. سلامت معنوی منجر به ایجاد نشاط، امید، رضایت‌مندی، اطمینان قلبی، آرامش و داشتن قلب سلیم در فرد و رستگاری در دنیا و آخرت شده و ارتباط پویای مبتنی بر مکارم اخلاقی، عشق و محبت با خود، دیگران و جهان پیرامون را ایجاد می‌کند. [۱۹ و ۲۳] در بعد معنوی ازدواج و فرزندآوری موجب رشد و تعالی روحی فرد و البته به دنبال آن به سلامت معنوی جامعه کمک کند. [۲۴] در ادامه به جنبه‌های مختلف مورد اشاره در آیات قرآن و روایات در مورد تشکیل خانواده و فرزندآوری و آزمون توکل بر خدا و تقویت ایمان پرداخته می‌شود.

۱-۴-۱: انجام امر الهی فرزندآوری و حفظ نسل

از دیدگاه قرآن وظیفه خانواده زمینه‌سازی برای همین هدف است، حال چه برای زن و شوهر، یا کسانی که راه آنان را ادامه می‌دهند؛ یعنی فرزندان سفارش امیرالمؤمنین (ع) در باره ازدواج و طلب فرزند: «تزوجوا فان التزویج سنّة رسول الله (ص) فانه کان یقول: من کان یحب أن یتبع سنتی فان من سنتی التزویج و اطلبوا الولد فانی تکاثر بکم الامم غدا»؛ ازدواج کنید که همانا ازدواج سنت رسول خداست. همانا حضرتش می‌فرمود: هر کس دوست دارد که از سنت

شما همسرانی از خودتان بیافرید تا در کنارشان آرام گیرید و میانتان محبت و مودت و دوستی قرار داد و در این کار، آیات و نشانه‌هایی (از خداوند) هست برای قومی که بیندیشند (تفکر می‌کنند). و یکی از نشانه‌های (دال بر قدرت و عظمت) خدا این است که از جنس خودتان همسرانی را برای شما آفرید تا در کنار آنان (در پرتو جاذبه و کشش قلبی) بیارامید، و در میان شما و ایشان مهر و محبت انداخت (و هر یک را شیفته و دلباخته دیگری ساخت، تا با آرامش و آسایش، مایه شکوفائی و پرورش شخصیت همدیگر شوید، و پیوند زندگی انسان‌ها و تعادل جسمانی و روحانی آنها برقرار و محفوظ باشد). مسلماً در این (امور) نشانه‌ها و دلالتی (بر عظمت و قدرت خدا) است برای افرادی که (درباره پدیده‌های جهان و آفریده‌های یزدان) می‌اندیشند [۶]. این آیه و آیات بسیار دیگر بر ضرورت ازدواج، تشکیل خانواده تأکید می‌کنند و زن و مرد را مایه آرامش یکدیگر می‌دانند. «و جعل بینکم مودّة؛ میانتان دوستی برقرار ساخت.» دومین نقطه مهم در خانواده محبت بین زن و شوهر است؛ آنها با تعامل دوستانه و همکاری در مسیر شناخت خود و خدای خود به آرامش می‌رسند و در وادی امن الهی گام می‌نهند؛ از همین رو تعبیر (لَتَسْكُنُوا إِلَيْهَا؛ تا آرامش یابید) آمده است. [۵] (سکنی) دست یافتن به مقام سکونت و آرامش است، و این تعبیر در قرآن اشاره به این واقعیت دارد که آرامش، مقام و موقعیتی است که انسان در پهنه هستی باید بدان دست یابد. آیات فوق و نظایر آنها، اندیشه کسانی را که فکر می‌کنند ازدواج کاری است پلید، شیطانی و دارای ارزش منفی، رد می‌کنند. چنین اندیشه‌ای در قرآن کتاب آسمانی فطرت، جایی ندارد و متروک و باطل است. [۲۲] میل به ازدواج به اقتضای حکمت الهی در آفرینش انسان لحاظ شده و تدبیر الهی اقتضا کرده است که تکثیر نسل و بقای انسان به وسیله آن، تحقق پیدا کند. [۲]

۱-۳: تشکیل خانواده: سلامت اجتماعی

ازدواج می‌تواند به جایگاه فرد در جامعه کمک کند و خانواده، بنیادی‌ترین و پایدارترین ساختار اجتماعی و هسته اصلی تشکیل جامعه و نهادهای آن است. اهمیت خانواده و نقش آن در جامعه بشری از رهاورد تأمل و تفکر در دو بعد وجودی انسان آشکار می‌گردد. خانواده یک واحد اجتماعی است که هدف از آن در نگاه قرآن، تأمین سلامت روانی برای سه دسته است؛ زن و شوهر، پدر و مادر و فرزندان. همچنین هدف، ایجاد آمادگی برای برخورد و رویارویی با پدیده‌های اجتماعی است.

من پیروی کند، پس بداند که ازدواج یکی از سنت‌های من است و طلب فرزند کنید؛ چرا که با شما می‌خواهم امتم را از سایر امت‌ها بیشتر کرده باشم. [۲۵]

۱-۴-۲: دعا و توکل بر خداوند برای فرزنددار شدن

با توجه به تعریف معنویت، ایمان به قدرت ولایتناهی خداوند منجر به دعا برای فرزنددار شدن و درخواست برای معجزه می‌گردد. این دو بر هم تأثیر متقابل دارند. اطمینان قلبی از قدرت خداوند و سپردن زندگی خود به اراده خداوند نشانه سلامت معنوی است. یکی از دعاهای افراد حتی پیامبران، داشتن فرزند است و حضرت ابراهیم (ع) در پیری (حجر، ۵۱ تا ۵۴) و نیز حضرت زکریا (ع) در سنین کهنسالی خواهان فرزند می‌شوند و خداوند دعاهای ایشان را مستجاب کرده و به ایشان فرزندی می‌دهد.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ. قَالَ أَبَشْرُتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمَ تُبَشِّرُونَ. قَالُوا بَشْرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ الْفَاطِنِينَ (حجر/ ۵۳-۵۵) گفتند مترس که ما تو را به پسری دانا مژده می‌دهیم. گفت آیا نوبت می‌دهید با آنکه مرا پیری رسیده پس به چه نویدم می‌دهید. گفتند ما تو را به حق بشارت دادیم پس از نومیدان مباش.

در ادامه به آموزه‌های قرآن و عترت در مورد ارزش تشکیل خانواده و فرزنددار شدن و تکیه بر قدرت خداوند در حل مشکلات اقتصادی، رزق و روزی خانواده پرداخته می‌شود.

۱-۴-۳: تشکیل خانواده با اطمینان از رزاقیت خداوند

مسئله اقتصادی در این زمینه نیز مورد توجه بوده و قرآن کریم این گونه به امر ازدواج، تشویق می‌کند.

این گونه آیات و روایات فراوانی دلالت بر استحباب و مطلوب بودن ازدواج و همسرگیری می‌کنند.

البته، باید توجه داشت که این یک حکم کلی و عمومی است که بر اساس یک نیاز گسترده و کلی است.

«وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ» (نحل/ ۷۲)

«خداوند برای شما از جنس خودتان همسرانی قرار داد و برای شما از همسران تان فرزندان و نوه‌ها، و از طیبات به شما روزی داد»

در این آیه مبارکه بر ازدواج به عنوان یک موهبت الهی تأکید شده است و در ترجمه تفسیری این آیه آمده است، خدا برای شما از (نوع) خودتان (نه از حور و غلامان و نه از پریان) همسرانی قرار

داد و از همسرانتان برای شما پسران و نوادگان به وجود آورد، و شما را از چیزهای پاکیزه (معنوی و مادی مانند عقل و دین و کتاب آسمانی و خوراکی و پوشاکی و همسر) روزی نمود،

«وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنَّ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْطِيهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (نور/ ۳۲) «مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید، همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکاران را اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد خداوند گشایش‌دهنده و آگاه است!»

رزق و روزی فرزندان عطیه الهی

«وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ» (هود/ ۶) هیچ بنده‌ای در زمین نیست مگر روزی او بر عهده خداوند است.

۱-۴-۴: فرزندان و امداد الهی

از نظر قرآن و اسلام، کثرت یک ارزش است و این ارزش هنگامی واقعی است که در مسیر تعالی انسان و انسانیت باشد و خود و فرزند را به سوی خدایی شدن و دستیابی به خلافت الهی انسان رهنمون سازد.

وَيُمِدُّكُمْ بِأَمْوَالٍ وَأَنْفُسٍ وَبَيْنَ يَدَيْكُمْ أَعْيُنٌ مُّبِينَةٌ (نوح/ ۱۲) و شما را به اموال و فرزندان مدد می‌فرماید.

در این بخش از ارائه یافته‌ها به مسئله جمعیت از دیدگاه آموزه‌ای قرآن و عترت پرداخته می‌شود:

۲) جمعیت مطلوب از نظر آموزه های قرآن عترت

۲-۱-۲ ازدواج و فرزنددار شدن مومنین یک ارزش الهی است

تزوجوا، فإني مكثر بكم الأمم يوم القيامة، [۲۱] «ازدواج کنید. زیرا من فردای قیامت در مقابل امت‌های گذشته به کثرت تعداد امت خود غالب می‌شوم.»

روایاتی که دلالت بر این دارد که کثرت اولاد مسلمین موجب افتخار رسول خدا (ص) در قیامت است:

در وسائل الشیعه ج ۱۴/۲۰ صدوق به سند خودش از علی بن رثاب که سند صحیحی است و او از محمد بن مسلم نقل می‌کند که امام صادق (ع) فرمود: «إن رسول الله (ص): تزوجوا فإني مكثر بكم الأمم غداً فی يوم القيامة. [۲۵] ازدواج کنید، چرا که روز قیامت با کثرت امت خودم بر سایر امم مواجه می‌باشم.

و رشد ارزش‌های اخلاقی در ارتباط کودک با دیگران می‌شود. متن آیه: «وَبَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَ...» (التحریم، آیه ۶)

ترجمه آیه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید خویشتن و اهل خویشرا از آتش نگهدارید.

این آیه به صورت ضمنی دلالت بر تربیت صحیح فرزندان نیز دارد چرا که عموم مومنان در ایرن آیه مسئول نگهداری خویشتن و اهل خویش (اعم از همسر و فرزندان و دیگر نزدیکان) از آتش جهنم ذکر شده‌اند و نگهداری از آتش جهنم، منوط به امور متعددی به ویژه تربیت اسلامی فرزندان است.

یکی از ویژگی‌های مؤمنین راستین این است که توجه خاصی به تربیت فرزند و خانواده‌ی خویش دارند و برای خود در برابر آنها مسئولیت فوق‌العاده‌ای قائلند.

۲-۲-۱- فرزند صالح موهبت الهی است

«زکریا با مشاهده عینی معجزه، امیدوارانه دعا کرد: آفریدگارا از جانب خویش مرا فرزندی صالح عنایت فرما.»
دَعَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْنَا صَالِحًا لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ (اعراف/۱۸۹)
هر دو از خداوند و پروردگار خود خواستند: «اگر فرزند صالحی به ما دهی، از شاکران خواهیم بود» با نگاه به مبانی تربیتی قرآن، در می‌یابیم که از نظر اسلام، دو جنبه پرورش جسمی و روحی مورد توجه است.

۲-۲-۲- پرورش ارزش‌های اخلاقی فرزند صالح: از مصادیق خیر کثیر

پیامبر اکرم می‌فرماید: من سعادة الرجل الولد الصالح [۲۶] «فرزند صالح از نشانه‌های سعادت انسان است»
الْوَلَدُ الصَّالِحُ مِيرَاثُ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ إِذَا قَبِضَهُ [۲۷] «فرزند صالح، میراث خدا است پس از مرگ مومن»

حضرت علی همواره بر ارزش‌های اخلاقی تأکید داشته‌اند و در خطبه‌های ۸۶ و ۸۷ بر لزوم پند دادن و پند پذیر بودن تأکید نموده و سعادت‌مندی انسان را در رعایت ارزش‌های اخلاقی و پرهیز از گناه بر می‌شمرند. همچنین در خطبه ۳۱ به تربیت فرزند و برشمردن ارزش‌های اخلاقی برای فرزند و ضرورت تکریم والدین و توجه به معنویات تأکید نموده‌اند.

و نیز از امام صادق علیه‌السلام روایت است که فرمود: [۲۵]
الْوَلَدُ الصَّالِحُ رِيْحَانَةٌ مِنْ رِيْحَانِ الْجَنَّةِ / «فرزند صالح بوی خوشی

روایات در برخی روایات یکی از اهداف تکثیر اولاد را این معنی قرار داده است که هر مومن یکتا پرستس که با گفتن لا اله الا الله زمین را سنگین تر می‌کند:

امام باقر (ع) از پیامبر اکرم (ص) نقل می‌کند ما یمنع المومن ان یتخذ اهلاً؟ لعل الله یرزقه ... تتقل الارض بلا اله الا الله [۲۳] پیامبر فرمود: چه چیزی مومن را منع می‌کند از اینکه همسری اختیار کند در حالی که خداوند ممکن است فرزندی به او دهد که زمین را با گفتن لا اله الا الله سنگین می‌کند.

درباره ارتباط با موضوع تغییرات جمعیتی، در تحقیقات فقهی مربوط به این موضوع، عمدتاً به روایات حاکی از مطلوبیت اصل تکثیر نسل اشاره می‌شود از نظر علامه مصباح یزدی این موضوع هر چند به عنوان یک بحث فقهی مطلوب است، اما از آنها نمی‌توان مبنا و منشأ این مطلوبیت را فهمید. [۱۹] و تأکید دارند، ژرف‌کاوی‌های بیشتری در روایات مربوط به تکثیر نسل شود می‌توان استفاده بهتر و عمیق‌تری از آنها نمود. برای این کار لازم است همانند کاری که در فقه و اصول فقه انجام شده، از برخی اصول موضوعه کلامی استفاده شود. با کاربرد قواعد کلامی، هدف الهی از آفرینش انسان این است که از خاکی پست و بی‌مقدار موجودی خلق شود که فهم، شعور و اراده داشته باشد، جای تردیدی در مطلوبیت اصل تکثیر نسل باقی نمی‌ماند؛ چه رسد به این که انسانی خلق شود که خدا را بشناسد و بتواند به جایی برسد که مصلح جامعه باشد. آنچه در علم کلام درباره هدف آفرینش انسان گفته می‌شود، مبتنی بر قاعده فلسفی فیاضیت مطلق الهی است. اگر این قواعد کلامی و فلسفی را به قواعد اصولی دیگر ضمیمه کنیم، افق‌های جدیدی در تکامل تحقیقات فقهی مربوط به موضوع تغییرات جمعیت به روی ما گشوده خواهد شد. [۲۲]

طبق آموزه‌های الهی، در مسأله فرزندآوری باید به پرورش دینی و معنوی و کیفیت زندگی فرزندان توجه داشت.

۲-۲- تأکید آموزه‌های قرآن و عترت بر پرورش ارزش‌های اخلاقی مسئولیت در قبال فرزندان و به ویژه پرورش ارزش‌های اخلاقی با تربیت صحیح آنها از شاخصه‌های سبک زندگی قرآنی است.

بر اساس حدیث شریف پیامبر اکرم (ص) فرزندان، امانت‌هایی در دست پدر و مادرند که باید از آنها مراقبت کنند، بدون اینکه احساس مالکیت نسبت به آنان داشته باشند. فرزند در رشد و بالندگی خود نیازمند عطف و مهربانی پدر و مادر است، که این محبت و مهربانی دو اثر اساسی دارد: یک- هسته ضروری تکامل و ایجاد اطمینان اولیه در روح کودک است. دو- زمینه پیدایش روح دوستی و مهربانی

است از بهشت» و مِيرَاثُ اللَّهِ مِنْ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ الْوَلَدُ الصَّالِحُ يَسْتَعْفِرُ لَهُ و «میراث خدا از بنده مومنش فرزند صالحی است که برایش طلب آمرزش کند.» [۲۶-۲۸]

۲-۳- پرورش اخلاق اجتماعی

حضرت علی در خطبه ۳۱ نهج البلاغه به ضرورت رشد و پرورش اخلاق اجتماعی تأکید داشته‌اند. [۲۹] به نیکی‌ها امر کن و خود نیکوکار باش و با دست و زبان بدی‌ها را انکار ناو در راه خدا آنگونه که شایسته است تلاش کن. در برابر مشکلات ایستادگی نما. در تمام کارها خود را به خدا واگذار که به پناهگاه مطمئنی رسیده‌ای. رشد ملاک‌های کلی اخلاق اجتماعی از منظر قرآن از جمله عدل، احسان، تقدم مصالح معنوی بر منافع مادی در خانواده (در رابطه انسان با همسر و فرزندان و اعضای خانواده) و جامعه سبب ارتقای کیفیت جامعه می‌گردد. [۲۰] لذا توسعه اخلاق اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های دینی از راهبردهای ارتقای کیفی جمعیت کشور است.

ب) راهبردهای قرآن در جهت حفظ جمعیت مومنان

ب-۱- سبک زندگی الهی، شرط جامعه مطلوب

قرآن کریم سبک زندگی ایده‌آل را اینگونه توصیف می‌نماید: مَتْنُ آيَةٍ: «وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (سوره نحل آیه ۹۷) ترجمه آیه: هر کس از زن و مرد، کار شایسته انجام دهد و مومن باشد، قطعاً او را با زندگی پاکیزه‌ای، حیات می‌بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از آنچه انجام می‌دادند، پاداش خواهیم داد.» از دیدگاه علامه طباطبایی خداوند انسان با ایمانی را که عمل شایسته انجام می‌دهد با زندگی جدیدی که غیر از زندگی معمول مردم است اكرامی كند و آثار حقیقی آن همان علم و قدرت است. [۲] این همان سبک زندگی ایده‌آل قرآنی است که منزله از نظر، پاکیزه از آلودگی، ظلم‌ها و خیانت‌ها، عداوت‌ها، اسارت‌ها، ذلت‌ها و انواع نگرانی‌هاست. [۶]

ب-۲- اجتناب از الگوهای تحمیلی غیر دینی و جلوگیری

از تحت سلطه رفتن مومنان

«وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء/۱۴۱) «و خداوند هرگز اجازه نداده است که کافران کمترین تسلطی بر مومنان داشته باشند.»

تهاجم دیروز بیگانگان، مقابله‌ای از نوع نظامی بود، اما امروز این تهاجم به صورت فرهنگی است. هجوم اصلی بر سبک زندگی و

بر نهاد مقدس خانواده متمرکز شده است. کم رغبتی به ازدواج، کم رغبتی نسبت به داشتن فرزند، رشد طلاق، با آموزه‌های الهی اسلامی و سبک زندگی ایرانی مطابقت ندارد.

بحث

آموزه‌های قرآن و عترت ارزش‌های متعالی الهی را در اختیار بشریت قرار داده و این ارزش‌های اخلاقی جهان شمول را پایه تزکیه و آموزش قرار داده است. با پیروی از این آموزه‌ها و پیروی از «اسوه حسنه» که الگوی ارزش‌های اخلاقی هستند، افراد جامعه به خلق العظیم دست می‌یابند. هدف آموزه‌های قرآن و عترت ارتقای کیفیت جامعه با نهادینه‌سازی ارزش‌های متعالی در خانواده‌ها و جامعه است. بدین ترتیب این جمعیت «خیر الامه» نامیده می‌شوند. [۳۰]

توجه به خانواده یک ارزش در سبک زندگی الهی است و در آموزه‌های قرآن و عترت بر آن تأکید شده است. لزوم تحکیم خانواده منجر به ابلاغ سیاست‌های کلی خانواده در کنار سیاست‌های کلی جمعیت کشور شد علامه طباطبائی (ره) در تعریف جامع خود از خانواده می‌فرماید: «اولین مکانی که برای هر انسانی تعریف می‌شود و بدان تعلق دارد، خانواده است. ایشان خانواده را مهم‌ترین نهاد اجتماعی می‌داند که با پیوند مقدس ازدواج آغاز می‌شود و با تولد فرزندان کامل می‌گردد.» [۲]

عوامل فرهنگی، ارزش‌ها و باورهای خانواده نقش بسیار مهمی در جهان بینی فرد دارد، ادامه داد: همین دیدگاه است که در تربیت فرزندان و الگوسازی نقش، خودش را نشان خواهد داد. دختر یا پسری که قصد ازدواج دارند باید بدانند که باورها و عقایدش نهادینه شده است و حاصل تعامل فرد، خانواده و اجتماع است. سال‌ها برای شکل‌گیری این باورها سپری شده است، بنابراین تغییر این باورها سخت بوده و سال‌ها طول می‌کشد. [۳۱]

در انتخاب شریک زندگی تا جایی که امکان دارد زوجین باید دارای باورها و ارزش‌های مشترک باشند و هر چه اعتقادات و ارزش‌های معنوی قوی‌تر باشد، تعهد فرد به داشتن یک رابطه پایا و آرامش بخش بیشتر است و نبود یک باور مشترک، زمینه‌ساز اختلاف و مشکلاتی در آداب و رسوم ازدواج، تربیت فرزندان، نحوه شکل‌گیری و رشد اجتماعی فرزندان نشان می‌دهد. علامه طباطبائی در زمینه حقوق زن در ملل گوناگون و از جمله تمدن غرب، بحث مفصلی در جلد چهارم تفسیر شریف المیزان (دوره چهل جلدی) دارند که

و می‌تواند در قالب الگوی زندگی ایرانی اسلامی ترویج گردد. رشد فضایل و کرامات اخلاقی و معنوی با تکیه بر آیات و احادیث در خانواده ایرانی اسلامی و ترویج سبک زندگی مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی دینی را برای حفظ جمعیت و در جهت ارتقای کیفیت جمعیت و توسعه ارزش‌های اخلاقی اجتماعی یک ضرورت است. با تکیه بر آیات و احادیث می‌توان سبک زندگی سالم را برای رشد جمعیت مطلوب و ارتقای کیفی جمعیت سر لوجه خود قرار داد. در سبک زندگی الهی خانواده؛ مقدس‌ترین نهاد اجتماعی است و بستری برای آرامش، تربیت و رشد نسل آینده است. ازدواج به موقع و درست با کمک به افزایش کیفیت زندگی و تحکیم خانواده در افزایش نرخ باروری بسیار مؤثر است. روشن است که جامعه سالم در گرو خانواده سالم می‌باشد در متون دینی توصیه‌های فراوانی در راستای حفظ تقدس و تحکیم پایه‌های خانواده ذکر شده است.

نتیجه‌گیری

اهمیت پرداختن به الگوی اسلامی ایرانی سلامت خانواده، ریشه در این حقیقت دارد که نهاد مقدس خانواده، نخستین و پایدارترین بستر تربیت و پرورش ارزش‌های دینی و اخلاقی انسان است. با توجه به بررسی و پژوهش قرآنی روایی، شرط اصلی برخورداری از جامعه‌ای سالم و مطلوب نهادینه شدن ارزش‌های متعالی الهی در جامعه و ارتقای سلامت و تحکیم و پایداری خانواده است. بهترین راه برای رسیدن به هدف مطلوب در زمینه جمعیت بهره‌مندی از آموزه‌های دینی و ارزش‌های اخلاقی و پیاده‌سازی نگرش تعادلی اسلامی به مسئله جمعیت، فرزندآوری و سبک زندگی ایرانی اسلامی است. با توجه به آموزه‌های الهی هدف اصلی نظام خانواده، تأمین نیازهای عاطفی و تأمین نیازهای روانی و اجتماعی اعضای آن است. مسئولیت امنیت و آرامش و روان سالم اعضای خانواده که با ازدواج آغاز می‌شود بر عهده آنهاست.

فرزند از دیدگاه آموزه‌های قرآن و عترت نشانه‌ای از لطف و رحمت الهی و قدرت لایتناهی خداوند؛ افزایش رزق و روزی و برکت؛ و تحکیم خانواده، سعادت دنیا و آخرت با فرزند صالح؛ است. آموزه‌های قرآن و عترت نسبت به تشکیل خانواده و فرزندآوری در همه زمان‌ها تأکید داشته‌اند. بنابراین از نظر حکم اولی فرزندآوری، امری است که پیامبر اکرم (ص) و ائمه طاهرین (علیهم السلام) به آن سفارش فراوانی نموده‌اند و می‌توان آن را از مستحبات موکد شمرد. البته همواره در آیات قرآن و روایات به مسئله تربیت

به اختصار به آن اشاره می‌شود: عمل ازدواج از اصول کارهای اجتماعی است و ازدواج از بدو پیدایش بشر بوده و هر یک از دو انسان (مرد و زن) مجهز به دستگاه‌های خاص خلقت برای ازدواج هستند و تمام احکام مربوط به حقوق مرد و زن و ارث و مهریه و طلاق بر اساس همین اصول است. [۲]

ادیان و حکومت‌ها و در نهایت، سازمان ملل اساس ازدواج را بر تشریک مساعی زن و مرد قرار داده‌اند. اگر چه همه ادیان الهی اصول اخلاقی را محترم شمرده‌اند، اما آنچه را اسلام بیش از همه تأکید نموده، فراموش کرده‌اند. فطرت انسان مایل به ازدواج است. اصول انسانی و مسلم ازدواج نزد همه ملت‌ها محترم است. ازدواج موجب جلوگیری از زنا و فحشا می‌شود. مسأله ازدواج و تشکیل خانواده آن قدر اهمیت دارد که علمای مذاهب، جامعه‌شناسان، حقوقدانان، روان‌شناسان و علمای تعلیم و تربیت، زیست‌شناسان و کسانی که در زمینه فرهنگ جهانی و فرهنگ قومی و ملی و قبیله‌ای و علوم اقتصادی و سیاسی مطالعه و تحقیق می‌کنند، بخش مهمی از مطالعات و تحقیقات‌شان، مستقیم یا غیرمستقیم، به امور ازدواج و جوانان اختصاص دارد.

اسلام برای ازدواج تقدس قایل است؛ مقررات و تشریفات خاصی برای آن در نظر گرفته شده است. ازدواج راهی برای رسیدن به کمال است. برای احتراز از تکرار مطالب، اهمیت ازدواج و اصل همسرگزینی در اسلام به شرح ذیل تقسیم‌بندی می‌شود:

اسلام در تمام شؤون اجتماعی، به زن و مرد حقوق برابر داده است. هر گاه مرد یا زن عمل صالح همراه با ایمان انجام دهند به حیات طیبه می‌رسند. (نحل: ۹۷) و خداوند انسان را از دو جنس زن و مرد آفریده و آنان را به شعوب و قبایل تقسیم کرده است تا از یکدیگر باز شناخته شوند. (حجرات: ۱۳) کلام الهی قریب ۲۴۰ مرتبه در قرآن کلمه «ناس» را به کار برده که در تمام موارد، زنان و مردان را شامل است. خداوند به وسیله یک زن و یک مرد انسان‌های بسیاری در زمین پراکند. (نساء: ۱)

لزوم اصلاح سبک زندگی مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی در اجرای سیاست‌های تعادل جمعیت [۱۶]

تحقق سبک زندگی اسلامی که ریشه در معنای زندگی دارد، یک ضرورت اساسی برای حفظ قدرت ایران اسلامی است. برنامه‌ریزی دقیق و بلند مدت برای ترویج الگوی نوین سبک زندگی خانواده ایرانی، همگام با نیازهای امروز جامعه (با توجه به افزایش سطح تحصیلات و مطالبات به حق مردم)؛ در جهت توصیه به ازدواج به موقع، رغبت به فرزندآوری و استحکام بنیان خانواده ضروری است

- ارتقاء سلامت زیستی، معنوی، روانی، اجتماعی خانواده‌ها با ترویج سبک زندگی ایرانی- اسلامی در برنامه‌های سلامت

- غنی نمودن محتوای اخلاق پزشکی و توجه به سلامت معنوی در آموزش پزشکی

- بهره‌مندی از اصول دینی و راهبردهای قرآن و عترت در مورد خانواده و فرزندآوری در آموزش به بیماران و مراجعان سیستم سلامت

- بازنگری در آموزش‌های نظری و عملی در سطوح مختلف رشته‌های پزشکی و تخصصی مرتبط با باروری و اصلاح برنامه‌ریزی‌های کنترل جمعیت مبتنی بر نیازهای جامعه جهت ارتقای نرخ باروری کل

- آموزش مشاوره‌ای و مهارتی کلیه شبکه‌های بهداشتی به منظور استحکام بنیان خانواده

- ارائه سبک زندگی ایرانی- اسلامی و آموزه‌های الهی مرتبط با ارزش فرزند در آموزش علوم پزشکی

- تشویق نسل جوان تحصیل کرده به توجه به امر تشکیل خانواده و تعادل در فرزندآوری

- ترویج آموزه‌های الهی برای ارتقای سلامت مادر و کودک

- حمایت از مادران شاغل، حمایت از مادران باردار و شیرده و فراهم آوردن حمایت‌های بهداشتی

- نشر حقوق خانواده و زن بر مبنای حقائق دینی در آموزش علوم پزشکی و در آموزش عمومی به مردم

- نهادینه‌سازی فرهنگ احترام به سالمندان و تکریم والدین و سالمندان در خانواده و اجتماع با توجه به آموزه‌های دینی

- حمایت از سالمندان و ارتقای کیفیت زندگی سالمندان در خانواده و جامعه با ارتقای طب سالمندی و توجه به نیازهای آنان بر اساس جنسیت و درجه سالمندی در کریکولوم‌های علوم پزشکی

تضاد منافع: نویسندگان مقاله هیچ گونه تضاد منافی در این پژوهش ندارند.

سپاسگزاری: از ریاست محترم فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران برای تصویب و حمایت از این طرح تحقیقاتی در گروه قرآن، عترت و سلامت سپاسگزاریم.

فرزندان و پرورش فرزندان صالح تأکید شده و مسئله توجه به کیفیت رشد فرزندان از تأکیدات است.

زیر بنای ساختار کلی خانواده ایرانی- اسلامی دو رکن اساسی اخلاق و حقوق است که ضامن و تأمین‌کننده اهداف و بالندگی خانواده است. تحکیم هر چه بیشتر نظام خانواده، اساسی‌ترین راه برای ارتقای سلامت خانواده و جامعه است. لذا ضروری است با به کارگیری آموزه‌های قرآن و عترت در رابطه با اهمیت ثبات و سلامت خانواده، جمعیت و فرزندآوری، جامعه ایرانی، به پرورش نسلی مومن، دانشمند و صالح که توانایی مدیریت جهانی دارد تشویق شوند.

در کشور ایران که سرشار از منابع طبیعی، فرصت‌های فرهنگی و اجتماعی، پیشینه‌ای تاریخی و تمدنی دیرپا، آیینی آسمانی، آموزه‌های حیات بخش اسلامی و آرمان‌های جهانی و نسلی پر استعداد دارد، باید با ارایه راهکارهای بلندمدت و آینده‌نگر، جامعه ایرانی را بر اساس آموزه‌های دینی، به سوی پیشرفت مقتدرانه سوق داد. بنابراین لازم است این فرهنگ‌سازی از جامعه دانشگاهی علوم پزشکی و برنامه‌های آموزش علوم پزشکی شروع شده و نخبه‌های دانشگاه با این علوم الهی مانوس باشند و این مفاهیم را در عمل انتقال دهند. دانشگاه‌های علوم پزشکی، اساتید و دانشجویان با بهره‌مندی از این آموزه‌های الهی در جهت ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی و فضایل اخلاقی به منظور ارتقای سلامت خانواده و جامعه در تمامی ابعاد نقش اساسی دارند. [۳۲]

- توصیه‌های کاربردی جهت توسعه سلامت خانواده و جمعیت مطلوب در برنامه‌های سلامت و آموزش پزشکی

- طراحی و پیاده‌سازی الگوی خانواده و سبک زندگی اسلامی ایرانی بر اساس آگاهی و علم مبانی و ارزش‌ها و اخلاق، احکام و آموزه‌های قرآن و عترت و تبیین هویت قدسی نظام خانواده

- تدریس اصول و آموزه‌های و راهبردهای قرآن و عترت در مورد تشکیل خانواده و فرزندآوری در آموزش پزشکی

- زمینه‌سازی برای استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های جامعه پزشکی در راستای فرهنگ‌سازی آموزه‌های جمعیتی قرآن کریم و سیره اهل بیت (ع) در جامعه

مراجع

1- The Quran Tabataba'i mh. Tafsir-e al-mizan. 5th ed. Qom: publications office of affiliated to

the society of seminary teachers of qom; 1996. Vol.4 p.282, vol.15 p.10. [Arabic]

- 2- Van deth jw, scarbrough e. The impact of values. Oxford: oxford university press; 1995.
- 3- Gholamali haddad adel .reflection in the meaning of the Iranian -Islamic model of development.1389-thran. (Persian)
- 4- Makarem Shirazi N. Tafsir-E Nemooneh. 1st Ed. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Islamiyya; 1995. Vol.3 P.353-354, Vol.14 P.198. [Persian]
- 5- Mustafa Khorramdel. The interpretation of light is the Commentary. First edition. by Ehsan publication in .1993. Tehran
- 6- OECD (2011), Doing better for families. OECD Publishing.
- 7- Bongaarts, J. (2002). The end of the fertility transition in the developed world. *Population and Development Review*, 28(3), 419–443
- 8- Abbasi-Shahvazi,Mj, Mcdonald, P, “Fertility Decline In The Islamic Republic Of Iran”, *Journal Of Asian Population Studies*. Vol2.no3. pp.217-237
- 9- Statistical center of Iran .<www.amar.org.ir>
- 10- World population ageing, 1950-2050 departments of economic and social affairs, population division. Published 2002 by United Nations in New York. (English)
- 11- Rasel M, Ardalan A. [the future of ageing and its health care costs: a warning for health system. *Iranian journal of aging*, 2007; 2(4):300-5
- 12- Matcha, D. An international perspective on aging: health and economic needs. Paper presented at the annual meeting of the American sociological association, Montreal convention center, Montreal, Quebec, Canada, 2006 ;.1-24
- 13- Karami matin B, & et al. Ageing in Iran in 1410, a warning to health care system .*Teb Va Tazkiyeh Journal*. 2013. 22(4) (Persian)
- 14- Allameh Majlesi. Bihar Al-Anwar Al-Dhaye- Ye Ledrar: the largest source of hadith .The Tehran printing press. Volumes: 72,73,100 (Arabic)
- 15- Overall Population Policies By The Supreme Leader of Iran. 20 may 2014
- 16- Tabatabai, SH. Abbasi, M.. The role of virtue based ethics in the education and training of medical professional commitment. *Medical ethics*. (2012);5 (18): 143-60. .(Persian)
- 17- Ziaee ,S. A.M.;* Tabatabai, Sh; Simforoosh, N. Promoting Post Graduate Medical Education in Iran: Challenges & Solutions; a Qualitative study .*Journal of Medical Council of Iran*.2016. VOL.34, NO.1 .(Persian)
- 18- Marandi, Alireza. Preface of Islamic approach to spiritual health.(Author :Mesbah.M) 2013..Nashrehoghghi.(Persian)
- 19- Sheikh Tajeddin Muhammad Ibn MuhammadIbnHaiderShi’ri.TheComprehensive Book Of Al-Akhbar (Jamealakhbar) The Publication Of Razi. Qom. 1963 (Arabic)
- 20- Sheikh Saduq- (Abu Ja’far Muhammad Bin Ali Ibn Babuyeh Qomi-. *Man La Yahduruh Al-Faqih’*. Islamic Laws Book Containing 5963 Hadith. Book No.3 (Arabic)
- 21- Mohammad hussein eskandari. Ethics in the Quran: By” Mohammad Taghi Misbah Yazdi.” The Qom: Publications Of Imam Khomeini Educational and research institute, 2012. (Persian)
- 22- Azizi.f .spiritual health: a new dimension of health. 2013.legal publisher. Tehran (Persian)
- 23- Spiritual health special issue: publisher: family and population health office of MOHME. 2016.(Persian)
- 24- Sheikh Har Amali .Wesela Al-shi’a Al-Fayī Al -Haram Al-Issa Al-Shariah. Volume 14 (Arabic)
- 25- Ahmad Ibn Muhammad Ibn Fahedhili.

Book: Ad'wa Al-Dai't And Najāal-Sa'abi Are Books On The Subject Of The Submission And Ethics Of Research By Ahmad Movahedi Qomi, Published By The Conscious Library In Qom. Page 86(Persian)

26- Ali Ibn Al-Hassan Al-Tabarsi,. Mishaat Al-Anwar In Gharar Al-Akhbar, A Book Dealing With The Ethical And Ethical Issues. Publisher:Darolhadith . Page 280 (Arabic)

27- Isma'il Mo'izz-E Malayeri . Supervised By Ayatollah Boroujerdi .Comprehensive Text Of Al-Shi'a In Fiqh Al-Sharia , A Book Containing Jurisprudential Hadiths, Volume 20 (Arabic)

28- Nahj Al-Balagh Is A Collection Of Sermons,

Letters And Short Words By Ali Ibn Abi Talib , Which Has Been Provided By Sayed Razi. Translator: Mohammad Dashti .Publisher: Ghadr Valayat .2014.Tehran .(Persian& Arabic)

29- Sulayman Hi.Valie Based Curriculum Model: A Practical Application of Integrated 'Masqasid al-sharia' for wholeness development of mankind procesia social and behavioral science. 2014;123:477-84

30- Farokh.m. The effects of spiritual values on mental health .2014 .Salamat News.

31- Tabatabai,S,Abbasi,M.Virtue Base Ethics in Clinical Practice and Medicine. Medical Ethics; Winter 2013-14; 7(26):11-25 .(Persian)

